

Veel heil en zegen

Voorganger: Ds. Heleen Weimar

Lezingen:

1^e schriftlezing: Numeri 6,22-27

2^e schriftlezing: Lukas 2,21

Gemeente van Jezus Christus, 'Veel heil en zegen', dat gaan we elkaar toewensen in deze dienst, als een alternatieve vredegroet in het nieuwe jaar. Maar dan moeten we natuurlijk wel weten wat we zeggen met deze wensspreuk in de tale Kanaäns. Sommigen van jullie gebruiken ze nog, deze oude bijbelse woorden 'heil en zegen'. Maar voor veel ander is het toch een soort geheimtaal geworden, even mysterieus als bijvoorbeeld de woorden 'goedertieren', 'lankmoedig' of 'barmhartig'.

Daarom hebben we erover gelezen, over de woorden heil en zegen, om ze straks te kunnen uitspreken als een veelbetekenende, veelbelovende nieuwjaarswens. Een wens waarin we God betrekken bij onze relaties met elkaar, bij ons verlangen en bij onze hoop voor het nieuwe jaar.

In de evangelielezing krijgt de kleine Jezus zijn naam: Jehosjoea, een Hebreeuwse naam die betekent: God redt. (We hadden het er met de kinderen over.) Die naam was, nog voor zijn groei in de buik van zijn moeder, al door de engel Gabriël aan Maria genoemd. En toen Jezus net geboren was, hoorden de herders van de engelen het bericht: 'Vandaag is voor jullie een redder geboren.' ('U is heden de Heiland geboren...' in oudere vertalingen.) Deze Jezus zal met zijn naam en met alles wat hij zal zeggen en doen laten zien dat God redt, dat er redding komt van Godswege. Dit 'redden' kan van alles inhouden en wordt dan ook op allerlei manieren vertaald. In oudere vertalingen wordt het met 'heil brengen' weergegeven. Daar komt het woord 'Heiland' (heilbrenger) vandaan. Het kan ook heel maken betekenen, het heel maken van relaties bijvoorbeeld die verbroken zijn. Het kan ook beter maken betekenen, genezing naar lichaam en ziel. Het kan bevrijden betekenen, van knellende banden of loden lasten, uit gevangenschap of van verslaving. Als kind associeerde ik het woord Heiland met 'weiland'. Heiland was voor mij een groen wijds woord (misschien ook wel onder invloed van de grazige weiden van psalm 23). Maar dat wijdsse dat klopte inhoudelijk dus eigenlijk wel. De Heiland, de heilbrenger schept voor mensen ruimte, stelt hen in de vrijheid. De Heiland is degene die jou naar een goed wijds land brengt.

Als die aspecten van heil (herstel, genezing, redding, weidsheid, ruimte) wenssen wij elkaar dus toe met de

nieuwjaarswens 'veel heil en zegen'.

Met dit woord 'heil, redding' keren we ook weer terug naar ons jaarthema *Semper reformanda* - 'altijd nieuw'. Want vier van de vijf sola's, vier van de vijf pijlers van de Reformatie, moeten eigenlijk met dit werkwoord worden aangevuld, worden afgemaakt. *Sola gratia* - alleen door genade... wordt een mens gered. *Sola Scriptura* - alleen door de Bijbel... is er redding. *Sola fide* - alleen door geloof... worden wij gered. En deze maand: *Solus Christus* - alleen Christus... kan ons redden, alleen Christus is onze Heiland. We zullen de komende zondagen stilstaan bij de reikwijdte van deze uitspraak, dat alleen Christus redding brengt. Geldt dit voor ons op dezelfde wijze als voor Paulus of voor Luther. Of hechten wij in onze tijd, in de huidige omstandigheden, er andere betekenissen aan? Tot zover het eerste deel van de plechtige nieuwjaarswens: 'Veel heil...'

Over 'zegen' gaat de lezing uit Numeri. De Aäronitische zegen, die bij ons klinkt aan het einde van een dienst. Maar dat zeg ik niet goed. Zegenen hoort niet bij een einde, maar juist bij een begin. De zegen klinkt bij ons eigenlijk niet aan het einde van de eredienst, maar aan het begin van onze dienst in de wereld. Zoals wij zegen toewensen aan het begin van het nieuwe jaar. En zoals God de schepping zegende aan het begin van hemel en aarde. God zegende de dieren ('wordt vruchtbaar en talrijk'), God zegende de mensen en God zegende de zevende dag. Zegenen hoort bij een begin.

In de tekst over de Aäronitische zegen springen er twee woorden uit, de woorden 'gezicht' en 'naam'. Het zijn de sleutelwoorden van deze tekst.

Een gezicht dat jou aankijkt, een gezicht dat jij ziet - dat is een oerbeeld van menszijn.

Het is ook een oerbeeld van geloven, op indrukwekkende wijze verwoord door Martin Buber en de filosoof Emmanuel Levinas.

Dat begon al meteen toen je geboren werd. Een gezicht boven jou, als je honger had of het koud had. Een geruststellend en bemoedigend gezicht. Een gezicht dat naar jou lachte, zodat je terug ging lachen. Een vragend gezicht, dat maakte dat jij antwoord gaf. Een teleurgesteld of boos gezicht. Een verrast of blij gezicht. Het gezicht van de ander, dat jou tot ik maakt. Dat je tot je bestemming brengt.

Die bemoedigende en verwachtingsvolle aanwezigheid van iets of iemand, dat oerbeeld van mens-zijn en mens-woorden ten overstaan van een ander/ Ander, dat wordt in de bijbel uitgedrukt door te spreken van Gods gelaat, Gods aanschijn, Gods gezicht, Gods aangezicht. Het gaat over wandelen voor Gods aangezicht (*coram Deo*); over God die tot Mozes spreekt, van aangezicht tot aangezicht; over God die zijn aangezicht verbergt; over God die zijn aanschijn over mensen doet oplichten...

Het gaat om een gezicht, dat wij niet kunnen zien; om een gelaat, dat onzienlijk voor ons is; dat wij daarom niet kunnen uitbeelden of vastleggen. Het gaat erom, dat dat gezicht ons ziet - en dan als eerste diegenen onder ons, die niemand anders ziet, echt ziet, mensen die niet in beeld zijn, onaanzienlijkenen. Dat dat gezicht zo ziet - soms denken wij daar iets van te zien, in het verhaal van mensen die zich gezien weten.

Maar wat als die ziende aanwezigheid niet merkbaar is? Als Gods gelaat verborgen lijkt te zijn, van ons afgewend? Dan is er nog altijd de Naam van God. Een naam om te roepen: 'Wees er! Kom en scheur de wolken weg!' Er is een Naam, die wij kunnen roepen. Dat is de tweede wijze, waarop de wederzijdse verhouding tussen God en mensen in de bijbel wordt verwoord.

Ik-zal-er-zijn - zo hoort Mozes voor het eerst de Naam van God, aan de rand van de woestijn, bij de brandende braamstruik (Exodus 3). Mozes hoort ook, hóe God er zal zijn. Het gaat niet om neutrale, afstandelijke aanwezigheid, ook niet over een oordelend alziend oog, maar om nabijheid en redding. 'Ik heb gezien,' zegt God, 'de ellende van mijn volk dat in Egypte is. De jammerklachten over hun onderdrukkers heb ik gehoord. Ik ken hun smarten. Daarom ben ik neergedaald, om hen uit de macht der Egyptenaren te redden en uit dit land te voeren naar een goed en wijd land...' Dat wordt er beloofd met de Naam 'Ik-zal-er-zijn'.

Als het land waar mensen wonen niet onder Gods glimlach ligt, maar onder de grauwsliuier van armoede, onrecht en verdriet; of als God in toorn zijn gelaat heeft afgewend; of als mensen honend vragen: 'Waar is toch jouw God?' - dan is er de Naam om God mee te roepen, om God aan te spreken op de belofte van redding.

Gods aangezicht en de Naam, die beide wijzen van spreken, waarmee wordt uitgedrukt, dat God zich tot mensen verhoudt, die vormen het brandpunt van de Aäronitische zegen.

We hebben die zegen al zo vaak gehoord. Maar laten we de woorden nog eens goed tot ons door laten dringen.

Allereerst klinkt steeds de Naam, Ik-zal-er-zijn, die in de Naardense bijbel weergegeven wordt met de ENE;

die wij meestal uitspreken als de Heer of als de Eeuwige. *Die Naam moeten Aäron en zijn zonen op de Israëlieten 'leggen'*, staat er letterlijk, door het uitspreken van de zegenwoorden. Zij leggen Gods Naam op het volk, als toezegging van een belofte. *God zelf is het die zegen geeft*, die de belofte waarmaakt. *De Eeuwige zegene je* - dat zijn de goede woorden die God spreekt, sinds het begin van de schepping. De ruimte waarin zijn schepselen mogen groeien en bloeien.

En Hij beware je - dat is Gods optreden tegen de vergeefsheid. Zoals er gezegd wordt in psalm 127: 'Als de Eeuwige het huis niet bouwt, vergeefs zwoegen de bouwers. Als de Eeuwige de stad niet bewaart, vergeefs doet de wachter zijn ronde...' Bewaren is behoeden voor de vergeefsheid.

De Eeuwige doe haar gelaat oplichten over jou - dat is Gods welwillendheid, die aan bedreiging een einde maakt. Zo staat er tot driemaal toe in psalm 80: 'Toon uw lichtend aangezicht en wij zijn gered.'

En zij je genadig - dat is dat God het opneemt voor degene die om hulp vraagt.

De Eeuwige verheffe zijn aangezicht over je - dat is iemand aanvaarden en nabij zijn.

En bereide jou vrede. Dat is sterker dan 'geve je vrede'. Dat laatste klinkt teveel als alleen innerlijke vrede. De Hebreeuwse tekst is steviger. Vrede moet geschapen worden, zij moet als ruimte om te leven tot stand worden gebracht.

Volop gaat deze zegen dus over de Naam en het gezicht van God.

In het lied 'Uit uw hemel zonder grenzen' van Huub Oosterhuis, wordt alles wat tot nu toe gezegd is, heel kernachtig zeer dichtbij gebracht:

Uit uw hemel zonder grenzen
komt Gij tastend aan het licht
met een naam en een gezicht,
even weerloos als wij mensen. (Gezang
161: 1)

Omdat wij ons van God geen voorstelling kunnen maken, omdat alle voorstellingen die wij hanteren mank gaan, omdat God niet uit te beelden of vast te leggen valt, is het een zegen dat er een mens geweest is, die ons iets van God heeft laten zien, een mens met een naam en een gezicht.

Een mens die aan vissers en huisvrouwen, aan lammen en blinden, aan ouders en kinderen, aan zieken en gezonden, aan tollenaars en theologen liet zien dat en hoe God er zijn zal; liet zien dat en hoe God redt.

Wanneer wij straks plechtig zullen spreken van heil en zegen, dan zeggen wij daarmee dat wij hopen en geloven dat die lange geschiedenis van redding, waarvan wij de sporen zien, niet stopt, maar doorgaat

in het nieuwe jaar; dat die geschiedenis door zal gaan,
waar mensen elkaar in de ogen kijken, elkaar het
gelaat toekeren; waar mensen met aandacht zich
toewijden aan de werkelijkheid, die beweegt, leeft en

bestaat 'voor het aangezicht van God' - gezegend zij
zijn grote Naam.

Amen.